

"זו היא מלחמה של עם ישראל על קיומו"

לאורך ימיה הקצרים התמודדה המחלקה הדתית בפלמ"ח עם התנגדות לעצם קיומה, סירוב של קיבוצים דתיים לארח אותה, ואדישות של הממסד המפלגתי. תכתובות של אחד מלוחמיה, דוד צוובנר שנפל במחלקת ה"ה, שופכות אור נוסף על עולמם ולבטיהם של עשרות הצעירים הדתיים שהיו נחוישים להיאבק למען תקומת ישראל / נעמה עציין /

משמאל למעלה ובכיוון השעון: בניין המרפסות בבירה, המחלקה הדתית ביריה מהר העצמון ובמחוקקה בכרמל צילומים: באדיבות המשפחה

אבי, אברהם זלקין, וכמה מחבריו הטובים, נמנו עם חברי הקבוצה המגוונת של הצעירים האידאליסטים שהקימו באביב 1942 את המחלקה הדתית של הפלמ"ח. כרבים אחרים הם נענו לקריאת המוסדות לקחת חלק במאמץ המלחמתי, באחת משלוש דרכים: נוטרות, התנדבות לצבא הבריטי, או גיוס מחתרת יוטר, לפלמ"ח, במסווה של התיישבות. הם בחרו באופציה האחרונה. בחירה זו העמידה בפני החבורה אתגרים שלא היו מנת חלקן של מחלקות הפלמ"ח האחרות.

את ההרכב האנושי של המחלקה תיאר מפקדה יהודה בלוסניצן, בריאיון לבית הפלמ"ח מ-1984: "נקבצו אצלנו במחלקה בחורים מכל הגוונים. היו חברי משקים של הקיבוץ הדתי, היו בוגרי ישיבות שגייסנו אותם מתוך הישיבות, חניכי בני עקיבא ובוחרים של בתי ספר חקלאיים... כמוכונ שהיו כאלה שהחמירו מבחינה דתית יותר, והיו כאלה שהקלו בעניין זה או אחר, אבל כולנו יחד שמרנו על המסורת הדתית".

על גלגוליה של המחלקה – החל מהשהות הקצרה בגן יבנה ובקבוצת יבנה, במשק הפועלות "עיינות" ובכניית מצודת ביריה ליד צפת – ניתן לקרוא בפירוט בספרו החשוב של נחום ברוכי ז"ל, "ביריה שלנו: ממאחז פלמ"ח לקבוצת בני עקיבא". כאן אני מבקשת להרחיב את היריעה על סמך חומרים שנמצאו לאיורונה בעיובונו של דוד צוובנר, קרוב משפחה וחבר נפש של אבי, ואחד מחללי שיירת ה"ה. תכתובות, יומן ועדות ארוכה ומפורטת בכתב יד, שופכים אור על התקופה מתוך זווית הראייה שלו. מבין השורות אנו לומדים על ההווי שהתגבש במחלקה, על חיי היום יום, על האתגרים ועל מערכת היחסים הסבוכה עם המוסדות השונים, החל משלבי הגיבוש באביב 1942, ועד

נעמה עציין עוסקת בהכשרת מנהלים ובעלת המיזם והאתר "לנער את העבר"

זוהי מלחמה פנימית באדם המחפש את העתיד שלו, בשעה שמאחוריו נגזל ההווה. ומה עתידנו בארץ? ואתה, המוכן אתה ליום דין? כנראה שנכנסתי בדברים אלו לתחום שאינו שייך לי, אבל הוצרתי והוכרתי לכתבם..."

הוריו של דוד צוובנר, בן למשפחה ירושלמית שורשית של היישוב הישן ובוגר הסמינר למורים של המדורחי, חששו לגיוסו של צעיר בניהם ולא נתנו לו את ברכתם. במכתב לאחיו הוא כותב:

...זה כשלושה חדשים שאני שואף לצאת לעבודה בקבוץ ובמלים אחרות "פלמ"ח"... לא יכיל הנייר את הדברים. פרק מיוחד הוא אודות הסיבות והגורמים שהביאוני לכך. פרק בפני עצמו הוא המצב הנפשי בו אני נמצא... כשדברתי עם אבא ענה כי לא הוא המעכב אלא האמוא. אלמלא הוא יכולתי להיות מגויס מזמן, כי אם לא עיכב הרי גם לא רצה, ואמא שבודאי הרגישה בכך חששה מאוד...

כדי לעקוף את התנגדות הוריו יצא דוד תחילה להדרכה של ילדי טהרן בקבוצת יבנה. משם הוא כתב: בין חברי הקיבוץ מצאתי לי את דרכי... כל העניין הזה לא ימשך כי אם רק עד אחרי שבועות, ואז אהיה חופשי לנפשי, ואלך לי "אל הר המור ואל גבעת הלבונה",

מאסר החברים במצודת ביריה בחורף 1946. את הגיוס לפלמ"ח אפפה חשאיית, והאתוס שלו – כמו זה של ארגון ההגנה כולו – היה מברר סס בעיקרו על ערכי תנועת הפועלים. במחנות האימונים ובקיבוצים שבהם שהו מחלקות הפלמ"ח לא היו כל תנאים לשמירת מצוות, ומציאות זו יצרה חששות רבים אצל חלק מהמגויסים הדתיים ואצל הוריהם. השאלה שהעסיקה אותם, בין השאר, הייתה האם מדובר ב"מלחמת מצווה", המחייבת גיוס למרות האפשרות שהמשרתים ידרשו לחלל שבת, או ב"מלחמת רשות". במכתב מאדר א' תש"ג ניסה אבי, שהחליט להתגייס, לשכנע את צוובנר לעשות את המוטל עליו, לרעתו:

כנראה שבכל זאת מרגיש אתה שאינך עושה מה שהיה עליך לעשות... אולם מחשבה בלא מעשה במיקרה דן אינה כלום. המלחמה הזו היא מלחמה של עם ישראל על קיומו. בגולה אחינו הולכים ונשמדים ביד זדונה. האין זו מלחמת הכרח - מלחמת מצווה? בימים הקרובים יתפרסם כרוז של הרב הרצוג בקשר לגיוס, כבר ראיתי את חתימתו של הרב על הכרוז הקורא לכל בחור וטוב להתגייס לצבא, פרט לבחורים שתורתם אומנותם...

מוסיקה
תפילה
קהילה

פתח לנו שער

לימוד תפילות הימים הנוראים

ארון הקודש של בית הכנסת האיטונבולי, ירושלים

מסלולי הלימוד

- אשכנזי
- ספרדי
- מרקאי
- עכשווי

עשרה מפגשי לימוד והעמקה

בימי רביעי, בין השעות: 17:00 - 20:00

החל מ' באייר ועד כ"א בתמוז תשפ"ב | 11.5.22 - 20.7.22

בקמפוס שכטר, רח' אברהם גרנות 4 ירושלים

בואו להעמיק בתפילה!

לפרטים והרשמה:

טל': 077-9967701

אתר: www.ashira-tehilot.org.il

זריזין
מקדימין!

המפגשים יתקיימו בהתאם להנחיות משרד הבריאות
הלימוד מיועד לנשים וגברים כאחד

כלומר ל"עבודה במשק" (פלמ"ח בע"מ)... ואסע לעיינות.

"אדמה יהודית מה פירושה"

שאלת ההיברלות, כלומר הקמת מחלקות דתיות נפרדות, או ההשתלבות עם הכלל, עלתה שוב ושוב לאורך השנים, מאז הקמת "ההגנה" עוד בשנות העשרים. מטעמים פרקטיים וטכניים רוב האימונים נערכו בשבתות, מה שהקשה מאוד על בחורים דתיים שביקשו לקחת חלק פעיל במאבק מוסדות היישוב חששו מהקמת גוף נפרד, במיוחד נוכח הניסיון עם ארגוני ה"פורשים". גם בתוך הנהלת הפועל המזרחי הייתה התנגדות עקרונית של חלק מהחברים, מחשש להיווצרות "גטו" של דתיים. ארגון "משמרות אליצור", שהיה חלק מאי רגון הספורט אליצור, קיבל על עצמו לסייע לצי עירים המתגייסים, ואף הקים ועדת רבנים שתיתן מענה לשאלות הלכתיות שיעלו, אך היה זה ארגון שולי ללא כוח או השפעה פוליטית משמעותית. דוד צובנר מתח ביקורת על אודות היד של הארגונים הדתיים בעניין זה:

בתוך כל המון המתגייסים היו כמובן גם דתיים. המוסדות הדתיים שבישוב לצערנו התעלמו מעניין זה ובטלוהו כלאחר יד. בעוד שאפשר היה להבין לרוחם של יהודים דתיים בלתי מאורגנים אשר מחמת חשש להתפקרות ולהפקרות לא רצו להוציא את

בניהם מחוג השפעתם, הנה קשה להבין ולהשיג את עמדתם של מוסדות דתיים אשר מתפקדים היה להראות פעילות בעניין זה, במקום האדישות אשר הייתה למעשה (מתוך מאמרו בכתב יד).

לאחר מאבקים פנימיים, לחצים והתלבטויות רבות, נאותה מפקדת הפלמ"ח להקמת מחלקה דתית. יצחק שדה תמך, יגאל אלון התנגד, ומשה סנה - ראש המחלקה הארצית - הכריע לחיוב. משהוכרע הדבר, היה צריך למצוא מקום לבני המחד לקה הדתית - שחברו יחד ממקומות שונים, ללא תהליך של גיבוש או היכרות מוקדמת.

דוד צובנר

מחלקות הפלמ"ח השונות נקלטו בקיבוץ צים, תוך שהן משלבות עבודה במשק ואימונים צבאיים. לקיבוץ הדתי היו או שלשה קיבוצים צעירים ביותר - טירת צבי, שדהאליהו ויבנה, והם התקשו לקלוט את חברי המחלקה הדתית. לאחר דיונים הסכימה קבוצת יבנה לקולטם באופן זמני, ולאחר כחמישה חודשים נמצא הפתרון במשק הפועלות הסמוך, עיינות, שהיה בניהולה של עדה פישמן. המטבח במקום היה כשר, והמקום אפשר שמירת מצוות.

בין ניירותיו של אבא, על דף בודד, קרוע בקצותיו, הנושא את הכותרת "יומן 20/4", מתוארים כנראה, בלשון קצרה ותמציתית, ימיה הראשונים של המחלקה, עם הגיעה לקבוצת יבנה, שבעצמה עלתה על הקרקע רק באותה שנה:

תור ענקי למכירת כרטיסים... באיטיות גדולה. הקופה נסגרת. לאגד. מיפו להפועל המזרחי, משאירים את המזוודות... נסיעה לגן יבנה. ארוחת ערב. יצחק חולה 39 מעלות חום. רחל ושרה נרדמות על ספסל בקושי נמצאות. לינה בבית קש. בבוקר סיור במשק. מצטלמים בעבודה בקילוף תירס. משה קרונה משוחח על תפקידם בקבוצה. ארוחת צהרים וסידור חשבונות. האנשים קנו בכספם הכל ולא השאירו דמי נסיעה...

"הרגשה של בן חורג"

המחלקה הדתית, שמנתה בשיאה כשלושים בחורים ושלוש בחורות, ישבה בעיינות במשך

מתקשים להבין שאין זה נכון שהסוכנות צריכה לשלם עבורם וגם עבור סידור המזוודות. אחרי הצהרים שיעור יפה של צוריאל בתהילים. אחרי השיעור סיפר שלמה בומבך על תולדות הנקודה, אם הקבוצות. רעיון הישיבה. האנשים מתקשים להבין אדמה יהודית מה פירושה....

סידור "ארמון הקש" ואחר מקלחת חמה. בערב מסיבת הצופים. משה מספר מתולדות בח"ד [ברית חלוצים דתיים; נ"ע]. שלמה "חונק" אבטיחים ועוגות. קוראים מכתבי גורדון. ריקודים ושטויות חצי הלילה.

22.4 בבוקר שיחה של מאיר על רעיון הקבוצה. מסביר מבחינה לאומית דתית וסוציאלית. שלמה מאחר וסוחב אבטיחים נשאר בחוץ. לאחר מכן דנים על ההתפתחות ההיסטורית של הקבוצה. במה שונה מכל מקום אחר שהתפתחו בה קבוצים וקבוצות? מדוע תל אביב בת 200,000 [תושבים יהודים] אינה כובשת כאשר תכבוש נקודה? החבראי אינה שומרת על מועד היציאה. שלמה מאחר ומיתמם. כמעט שיצא אני מכלי..."

"ארמון הקש" הוא כינוי לסככות ששימשו את חיל החלוץ של קבוצת יבנה, עד שעברו למקום הקבע - במרחק כחצי שעה הליכה, והן הוקצו ללינת חברי המחלקה.

שורות אלה, שלצערי לא מצאתי להן המשך, מתארות את הגישושים הראשונים והניסיונות לעצב דרך ועמדה אידאולוגית, לבנות חיי רוח הולמים וליצור גיבוש חברתי, שנתקל בקשיים בשל פערי הציפיות והתפיסות.

צובנר, כאמור, התגייס לפלמ"ח מאוחר יותר משאר החברים. וכך כתב:

כשבאתי למחנה במחצית השניה של שנת תש"ג מצאתי כשלושים איש ולא יותר, כל אחד שונה מחברו לא רק

בהבדלי גיל אלא גם בהשקפות ודעות. זה היה המחנה הדתי היחיד, וכפי שכינוהו חברי יתר המחנות, אלה היו "האדוקים", בה' הידיעה. הרכב האנשים הוכיח שלא באו כולם ממקום אחד, מסביבה אחת או מחוג אחד, זה היה מעין כולבויניק. הבדלי גיל גדולים היו ביניהם, מגיל 17 עד 30. קיבוצניקים, בני איכרים, 'שובניקים', עירונים אינטליגנטים ואף עליית הנוער... כמעט ואי אפשר היה למצוא קוים משותפים לכל החברים, מה שהיה משותף לכל זוהי תכונת הויכוח. תמיד היו הויכוחים סביב איזה ציר, וזו הייתה כמובן השאלה הדתית, שאחריה הזדנבו הפועמ"ז והקיבוץ הדתי.

...לא נגעתי עדיין כלל בחיים הדתיים של המינה... והרבה יש לכתוב על כך. זה בא לידי ביטוי כל יום, בכל שעה, בכל פעולה, בכל מעשה, בכל הופעה, ובפגישות עם חברי מחנות אחרים. דבר זה הביא למחשבות רבות, אשר מצאו להן ביטוי בוויכוחים בתוך המחנה. אין לשכוח שהחברים הדתיים נשאו בעול זה נוסף על החובות שהיו מוטלים עליהם כחברי מחנות עבודה. עול נוסף זה היה קשה שבעתיים מן החובות הרגילות....

המחלקה הדתית בפלמ"ח בתפילה ליד הכפר ביתוניה צילומים: באדיבות המשפחה

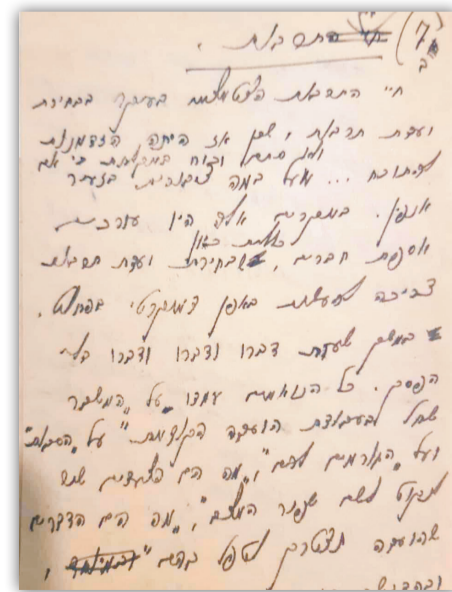
כשנתיים. הם עברו במשק, התאמנו, וחלקם נשלחו לקרסים ייחודיים ופיקודיים של הפלמ"ח. כמו מחלקות הפלמ"ח האחרות הם ערכו סיורים ומסעות ברחבי הארץ – בגליל, במצדה, בצפון, בים המלח ועוד, במטרה להכיר את האזורים השונים ולמפות את סביבות הכפרים הע"רביים. המסע לכפר-עציון בחנוכה תש"ג השאיר חותם מיוחד ותועד בכתובים.

בתוך כך, המשיך להתקיים מתח בין הפלמ"חניקים לחברי הקיבוץ הדתי סביב מיעוט המשאבים והצורך של כל גוף לגדול ולקלוט חברים נוספים. ברוכי מציין שכאשר יהודה בלום – לימים מפקד המחלקה – ניסה לגייס חברים נוספים מבני עקיבא, משיבות וממקומות נוספים, הוא זומן לבירור במזכירות הקיבוץ הדתי, ונאסר עליו להמשיך בפעולות הגיוס.

בסתיו 1944 השתחררו מגויסי 1942 ושבו איש לבי"ת. במחלקה שבעיינות נשארו אלה שהתגייסו בשלבים מאוחרים יותר, ונוספים שהצטרפו. גם הקיבוץ הדתי שלח כמה חברים. באותו זמן נתבקשו חברי המחלקה לעזוב את עיינות, והם שבו וחידשו את החיפושים אחר קיבוץ שבו יוכלו לעבוד וגם להתאמן. כך תיאר זאת צוונבר ביומנו:

יום אחד נפלה הברה במחנה כי עומדים להעביר אותנו לחולדה. מיד קמה סערה - אלה מחייבים ואלה מזכים. העוקץ שבויכוח היה כמובן הבעיה הדתית. אלה טענו רק לקיבוץ הדתי נלך, ליבנה! ואלה אמרו ביבנה תאכל קדחת ותעבוד כחמור. ואלה אמרו: לא! מוטב כי נהיה במסגרת עצמית. נלך לקיבוץ לא דתי ונחיה לנו חיים דמוקרטיים לפי רצוננו אנו ולפי המנהגים שלנו. נצחו כמובן אלה שדרשו ללכת לקיבוץ דתי. אך מה לעשות והקיבוץ הדתי אינו חפץ. גייסנו את כל הכוחות בפנים ובחוץ אך ללא הועיל. כאמצעי אחרון החלטנו לשגר משלחת ליבנה ולבוא בדברים עם אנשי הקיבוץ עצמם. כעבור יומיים חזרו השליחים ואמרו כי יבנה אינה מסוגלת לקלוט אנשים.

"האמרתם להם שאנחנו נביא בעצמנו אוהלים ומיטות ושמיכות - הכל באשר לכלי"; "כן, בודאי!", ענו השליחים, "אבל הם השיבו שהם רוצים בלב ונפש אלא שהקיבוץ אין באפשרותו לקלוט. כלומר הסיירים שבמטבח אינם יכולים לספק אוכל עבור 30 אנשים נוספים, וכן חדרי השרות לא ישרתו, היינו אין בכוחם. ויכוחים כל הלילה. בכל אוהל לסרוגין התלקטו האנשים וצעקו. אחד שואל: "אני רוצה להבין מה זאת אומרת שאין מקום? אנו נביא את המקום!" והשני פוטר: "ייספרו לסבתא שלהם" וכו'. קיבוצניקים אחדים ניסו לתרוץ ולהסביר במילים גבוהות כי "מבחינה כלכלית" ה"פרופורציה" שבין חברי הקיבוץ עצמם ובין ה"זרים",

קטע ממאמרו של דוד צוונבר

קבע. הם רק מכינים את המקום. בונים בתים, מסקלים את האדמות, מדרגים את מדרוני ההרים, שותלים עצים וכו'. מפעל זה היה נקי מכל חשבונות פרטיים, כולו אומר נכונות למען העם והמולדת.

תהליך בניית המצודה בביריה תוך ישיבה זמנית בצפת, המעבר למגורים במקום, הכשרת הקרקע, הסיקול והנטיעות כעובדי קק"ל, מתוארים במפורט ברשימותיו של צוונבר, כמו גם ההווי ובניית מסגרת החיים הדתית. בפברואר 1946 אסרו הבריטים 24 חברי ביריה, לאחר שנמצא במקום מצבור נשק. הם ישבו בכלא עד שחרורם ביולי 1947. זה היה למעשה סוף דרכה של המחלקה הדתית בפלמ"ח. צוונבר, שהשתחרר מהשירות זמן קצר קודם לכן, ריכז במשך כל תקופת המאסר את הביקורים ואת המכתבים אל הכלא וממנו, תוך שהוא חולם על כיינוס מחדש של החבורה לאחר השחרור. גם צרור מכתבים אלה, הכתובים בלשון מעורפלת מחשבת צנוורה, נמצא לאחרונה. משתקפים מהם תסכול והתלבטויות באשר לקשרים עם המזרחי, כאשר רק "משמרות אליצור" דואגים לצורכיהם במידה מסוימת.

מחאה על התעלמות קק"ל

לאחר עליית המחאה ההמונית לביריה, שהתקיימה במרץ 1946 ובעקבותיה הסכימו השלטונות הבריטיים להישארות יישוב קבע במקום, פרסמה קק"ל חוברת שבה תוארה השתלשלות העניינים. צוונבר מחה על מה שתיאר כשטוש חלקם של חבריו ושלו, ראשוני ומייסדי ביריה:

בזמן האחרון הובאה לפרסום על ידכם חוברת מיוחדת המגוללת את פרשת ביריה, כלומר ההעפ"ל והכיבוש מחדש. בכל החומר הרב הזה לא נזכר במאומה או כמעט שלא נזכר חלקם של כובשי ביריה הראשונים, ואלה הנמצאים עתה במאסר.

בתור חבר שהשתתף במפעל ביריה לזמן יום העלייה עד שבועות מספר לפני כבושה ע"י צבאות הוד מלכותו, כאחד אשר עמל ויגע לא לילה אחד בלבד כי אם תקופה של שנה ויותר, בשמי ובשם חברי אשר לא זכו ולדאבונם נמצאים עתה בבית הכלא, הנני להביע את מחאתנו החריפה על ההשמטה הזאת תוך כוונה תחילה. בבואי להשוות שני בחורים אשר האחד מהם השתתף בהעפלה בלבד, והאחד השתתף במפעל ביריה מתחילתו, הנני רואה את הראשון מסתובב בחוצות עיר כגיבור לאומי, כבוד ותפארת לו מן האדם ומהחברה, מאחר שערך ערב אחד הרפתקה על הכנען

היינו ההכשרות, איננה "נורמלית", וכהנה וכהנה. מכל הענין הזה קיבלנו הרגשה של בן חורג, דבר זה הוא שהרגיז ביותר. במה גרע חלקנו מאיזה "עדת צופים" למשל. הרגשה זאת לוותה אותנו בכל מסעותינו.

...הגלגל חוזר, שוב אנו הדופקים על פתח הקיבוץ הדתי, והפעם ביתר מרירות. באי כוח שלנו הסתובבו בבית הפועהמ"ז במסדרונות ובמשרדים - לוועד הפועל על צריך להגיע! חברים שלנו היו נוכחים בשיבותיהם של הוועד הפועל ומאומה לא יצא. נוסעים לכאן נוסעים לשם. טירת צבי? לא! שדה אליה? לא! שדה יעקב? לא! כפר הרואה? לא, לגריה דרישות משלו. כפר עציון? לא! צעיר מדי..."

המושג שבי"ציון עלה על הפרק, אך נפסל בשל קרבתו לבסיס של הצבא הבריטי. אי-הבהירות גבתה מחירים, והחבורה התפרדה איש איש לביתו או למשקו. הפתרון הגיע מכיוון לא צפוי. כך סיפר יהודה בלום: יום אחד בשנת 1945 קרא לי מפקד הפלמ"ח יצחק שדה והודיע לי שיש לו משימה מיוחדת בשביל המי-חלקה שלנו, הקמת האחוזת צפונית לצפת... בנקודה שנקראת ביריה. הוא שאל אם אנחנו מוכנים למשימה. עניתי כמקובל בפלמ"ח: "הזקן ייתן פקודה ואנחנו נבצע".

לא ברור אם הצעה זו באה אחרי התייעצות עם מרסדות הפועל המזרחי, אך בחווייתם של חברי המחלקה, הפועהמ"ז מיהר להתדרר בהקמת היאחזות ביריה, אף שלא היה לו חלק בכך. וכך כתב צוונבר במאמרו: ענין זה כי היאחזות בביריה יצאה לפועל בלי כל תיווך מצד מוסדות מסוימים חדר עמוק עמוק לתור דעתם של כל החברים. דבר זה לא שכחו ולא ישכחו. לחיזוק הדעה הזאת והשפעתה עזר בהרבה הפועהמ"ז. טרם הספיק לשכוח כי הפקירנו, הסכים לגזירת הפיזור שבאה עלינו וממש השליכנו מאחרי גוו, עוד הענין טרי ביותר, מיהר להודיע באיגרתו למגויס הדתי כי "הפועהמ"ז שלח קבוצת בחורים להיאחזות בהרי הגליל".

לכתחילה לא נועדה הנקודה בביריה להיות יישוב של קבע, כפי שתיאר גם צוונבר ביומנו: העולים לביריה מתחילה באו להכשיר מקום לחיילים משוחררים העתידים לשוב מן הצבא. הם ידעו לזמן הרגע הראשון כי לא יהיו הבתים ולא הקרקעות. מתחילה ידעו שלא יהיה להם חלק ונחלה בנקודה הזאת. כל מה שהם עושים קודש לחיילים המשוחררים אשר יבואו לאחר זמן להתיישב במקום התיישבות של

החרדי הלאומי הראשון

◀ המשך מעמ' 09

עבודת המקדש ותפארת ימי בית שני, בלי שום קשר לחזון לאומי מודרני? כמה מחוקרי מפעלו של שלזינגר נחלקים בריק בנקודה הזו. פרופ' מיכאל סילבר (לצערתי, לא הצלחתי לאתר ולשוחח איתו במהלך הכנת הכתבה), מן החוג ההיסטוריה של עם ישראל ויהדות ומגנו באוניברסיטה העברית, פרסם לפני כ־30 שנה מאמר ובו טען שאכן יש לראות בשלזינגר את אחד ממבשרי הציונות. לדבריו, מעשיו של שלזינגר מעידים על מחד שבה לאומית ברורה, וגם אם עשה זאת מסיבות של קנאות דתית, מה שמכריע הם המעשים.

סילבר אף מציין שבשנים מאוחרות יותר, כאשר קנאי ירושלים הטילו חרם גם על תנועת "חיבת ציון" (שעסקה בייסוד מושבות חקלאות יהודית בארץ בתקופת העלייה הראשונה, עוד לפני הקמת התנועה הציונית), ואף הטילו חרם על בית המדרש של הרב יחיאל מיכל פינס, מראשי האגף הדתי של חיבת ציון, פרסם פינס להגנתו את הער בדה שגם הרב עקיבה יוסף שלזינגר מתפלל בבית המדרש שלו. סילבר רואה בכך הוכחה ששלזינגר הודה גם עם הציונים היותר מודרניים שבאו אחריו, כדוגמת פינס. לעומתו, פרופ' יוסף שלזינגר, פרופסור אמריטוס מדה חוג ההיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטת בן-גוריון, גורס בתוקף שאין לראות בשלזינגר דמות ציונית: "מה שקובע אם אדם נחשב כציוני או לא הן תבניות המדחשבה, ולא תבניות הפעולה. בציונות יש יסוד מודרני ני מובהק, של כינון בית לאומי בסגנון מדינות הלאום המודרניות. אצל שלזינגר זה לא קיים. הוא חלם על חזרה למצב הטרומ-גלותי של ימי בית שני. מכאן החזרה לשפה העברית, להתיישבות חקלאית, לתרומות ומעשרות, וגם ההיתר לשאת שתי נשים. הוא אפילו דיבר על כך שאנשים יחזרו ללכת בסנדלים ובלבוש של ימי בית שני. בגלל העמדות האלה הוא הוחרם גם על ידי האורתודוקסיה".

"אין חולק ששלזינגר היה אולטרה-אורתודוקס", מוד כיר שלזינגר. "זו תפיסת עולם שאחד המוטיבים שלה הוא התנגדות לציונות. או איך ייתכן שהוא היה גם אולטרה-אורתודוקס וגם ציוני בעת ובעונה אחת? בעניין הזה אני חולק גם על דינגר וגם על כץ. כץ צדק כשאמר שנטורי קרתא ראו ורואים בו את 'הסבא' שלהם, ובצדק, הייתה תקופה שבה כותבי ההיסטוריה הציונית רצו לנכס כל מעשה לאומי לציונות, אבל במקרה שלו זה פשוט לא נכון. כשאתה בודק את משנתו ברור שהוא התנגד לציונות, ולא במקרה הציונים הראשונים לא כללו אותו בגוורדיה של הרבנים קלישר, אלקלעי, מזהליבר ופינס. הוא היה אחר".

לביציון, שרואה בסב סבתו דמות ציונית, מתאר אותו בעיקר כאישיות טרגית: "הקנאים רדפו אותו

היישוב בני עי"ש צילום: דבורה מועצה מקומית בני עי"ש

בהונגריה ורדפו אותו בירושלים. ובסופו של דבר גם הצליחו לגנוב ממנו את הנחלה שקנה במלאכס. מכיוון שהקרקע הייתה רשומה על שם חותנו, הם לחצו על החותן שימכור להם אותה בפרוטות. במשך שנים ארוכות הוא היה במריבה מרה עם הקנאים שיחזירו לו את האדמות, ולא הצליח. הוא אפילו כתב על זה ספר שלם בשם 'שימרו משפט', והם החזירו בספר נגדי, בשם 'שומר ישראל'. שלמו, לעומת זאת, טוען שהחותן לקח משלזינגר את האדמות ביוזמתו שלו, משום שע' מדותיו אכן נראו קיצוניות מדי לטעמו. אגב, לביציון מספר כי כחלק מקנאותו סירב שלזינגר להצטלם, ותי מונה שיחסה לו היא למעשה של אביו.

מורשתו של שלזינגר ממשיכה גם היא להתקיים בשני העולמות, הציוני והחרדי-קנאי. בערוב ימיו הוא הקים חברה לגאולת אדמות באזור נבי סמואל, וקרא לה "רמתיים צופים". מזכיר החברה היה לא אחר מר' עמרם בלוי, מי שנודע לימים כמנהיג נטורי קרתא. מצד שני, גם מדינת ישראל הציונית דאגה לשמר את זכרו, כך, למשל, נקרא על שמו המושב בני עי"ש (ראשי תיבות של שמו); פתחתקווה הנציחה את שמו באחד מרחובי

פרופ' יוסף שלמון: בציונות יש יסוד מודרני מובהק של כינון מדינת לאום, אצל שלזינגר זה לא קיים. הוא חלם על שיבה למצב טרום-גלותי. מכאן החזרה לשפה העברית, להתיישבות חקלאית, לתרומות ומעשרות, וגם להיתר לשאת שתי נשים. הוא אפילו דיבר על כך שאנשים יחזרו ללכת בסנדלים ובלבוש של ימי בית שני

תיה, ואפילו בירושלים, דווקא בלב האזור החילוני של שכונת טלביה, נקרא רחוב על שם ספרו "לב העברי". גם ארכיונו שמור בספרייה הלאומית.

מצד שלישי, אם נחזים את מקומו של שלזינגר לפי צאצאיו, הוא בכל זאת שייך יותר לעולמה של הקנאות החרדית. יש לו אומנם כמה צאצאים בתחומי הציונות הדתית, כמו לביציון עצמו, או הרב יוסף שריר מכולל מבשרת ציון (ששמו המלא הוא עקיבה יוסף שריר). אבל הרוב המכריע של צאצאיו נמצא בעולם החרדי. אחד מהם היה ידוע במיוחד: ר' לייבלה וייספישי, יהודי קנאי מלב מאה שערים, שהתפרסם בהיותו חסיד מובהק של הפילוסוף הגרמני פרידריך ניטשה. אחד מצאצאי צאצאיו, הרב מנחם נחום שפירא, הקים על שמו את מכון "הלב העברי". מיקומו של המכון, בלב שכונת מאה שערים בירושלים, מעיד שהוא כנראה עוסק יותר בטיפוח תפיסת הקנאות הדתית של שלזינגר מאשר בקידום המשימות הלאומיות שדגל בהן.

על פניו נראה שבכל המפה הרעיונית המסופעת של החברה הישראלית לא קמו לשלזינגר ממשכים. כמה מאנשי תנועת פועלי אגודת ישראל ראו בעי צמם כצועדים בעקבותיו, ואחד מהם, בנימין מינץ, אף כתב חוברת על שלזינגר. הם אכן קיימו סוג של שילוב בין תפיסה חרדית להתיישבות חקלאית, אבל ודאי לא היו קנאים דתיים כמו שלזינגר, ובסופו של דבר צריך לומר שגם הם לא שררו כתנועה. למען האמת, במציאות ימינו נדמה שהקבוצה הרומה ביותר לרעיונותיו של שלזינגר הם "נערי הגבעות" בשומרון, בעיקר היותר דתיים שביניהם; אלה שמשלבים קנאות דתית עם קנאות לעבודת ארמה ולאומיות, וגם מט פחים חלומות לבניין מחדש של בית המקדש והחזרת עטרה ליושנה בכל המובנים. ●

יאיר שלג

"מלחמה של עם ישראל על קיומו"

◀ המשך מעמ' 09

ובכך בטא את עוז רוחו ונכונותו להקרבה על מזבח המולדת. למחרת חזר למקצועו ולעבודתו, ובערב הלך לקולנוע או לשפת הים, ומתהלך כבן חורין!

והשני לאחר שבילה שנה תמימה בפינה נידחת זאת, בוסס ברפש ובבוץ כדי לבנות את הבתים, לחפור את הבור, לדרג את מדרוני ההרים, עבודה של עשר שעות ומעלה ליום, ומזון רק כדי לקיים את הגוף, הגיע לבית הכלא, בתוך ארבע כתלים ללא אור ושמשי, הנהו אסיר! זה שכרו ופעולתו. ואם יש עוד מוסד אחד אשר יודע להבדיל בין השנים להכיר את פעלו של כל אחד, אף הוא מכריז קבל עם ועדה: כבוד למעפיליה לכו! שיה ולמגניניה, ואילו "לאסיריה" בל יזכר ובל יפקד, לא מגיע להם, הם כבר עשו את שלהם...

אלה הבחורים נוהגים היו לקום כל יום חצי שעה יותר מוקדם כדי להתפלל בצבור, הם היו בחורים דתיים שומרי תורה ומצוות. הנה החוברת כולה מתחילתה ועד סופה עוסקת רק בהעפלה האחרונה, התלהבות חילונית חד פעמית... ארורה תהיה מפלגתיות צרת עין זו היודעת להעלים ולכסות על אידיאלים ורגשות מתוך חשבון פוליטי קטנוני גרידא.

הנני נזכר עתה בשיחת חברים אחת, בזמן שכולנו היינו אכולי אבק ועפר בעת חציבת בור המים, כמה חברים הביעו אז את הרגשתם על היחס הקר של אישי המורסדות שלא יבקרו אף פעם. אחד החברים היושב עתה בעכו אמר: "כשתגמור את המלאכה ויבואו החיילים המשוחחרים תהיה כסמרטוט משומש, לא יביטו עליך!" אז לא הודיתי לו, עכשיו אני מודה: הוא צדק! כמה הוא צדק!"

מכתבי גינני על תוכנה ואופייה של החוברת יצאו גם מהסתדרות הפועל המזרחי ומהנהלת בני עקיבא, שבמקביל קיבלה אחריות על המקום, והעלתה לביריה את גרעין ה' של בני עקיבא ושנה לאחר מכן את גרעין ו'. לאחר מלחמת השחרור התמודד הקיבוץ הדתי עם קשיים שונים, והתעורר שוב ויכוח לגבי עתיד המקום, שסבל מקשיים חברתיים ומהיעדר תנאים משקיים נאותים. בקיץ תש"ט נעזבה הנקודה, ואחרוני חבריה נקלטו בקיבוץ עידן-צורים. אברהם מינץ, מחברי גרעין ו', כתב בתמוז תש"ט את רשמיו מהימים האחרונים בביריה לחברתו יפה פלוקסט (לימים חמי וחמות):

כל דבר מזכיר לך את העראיות. הצרפים המפורקים, הבהמות המסתובבות ללא השגחה, והשקט. הכל נבלע ביופי המתבלט שבעתיים בהכרה שלא זמן רב נותר לך כדי לבלוע אותו....

חודשיים לאחר מכן, בחשוון תש"י, הוא הגיע לביקור במצודה:

בפה מלא מסר לי הגליל בנופו הסתוי דרישת שלום זו. החדרים הנעולים, מעטפות של מכתבים המתגוללות בחצר עם כתובות ושמות של אתמו... ביריה שוממת. רק שומרת אחת, די זקנה, מטעם הקק"ל פגשנו במקום. החדרים נעולים כולם במנעולים, ובין המנעול שעל דלת חדר האוכל והמזוזה ראיית קורי עכביש... בקיצור, די מדכא.

נדמה שכחלק מהמיתוס של ההתנגרות לכריטים והעי' ליהיה השנתית של חברי בני עקיבא לביריה, ראוי לבחון את סיפורה של המחלקה המיוחדת הזו, על כל היבטיו. ●

נעמה עזיין

ביום שישי כ"ו אייר, 27 במאי, יתקיים בבפר הנוער עיינות בנס לרגל 80 שנה להקמת המחלקה הדתית של הפלמ"ח